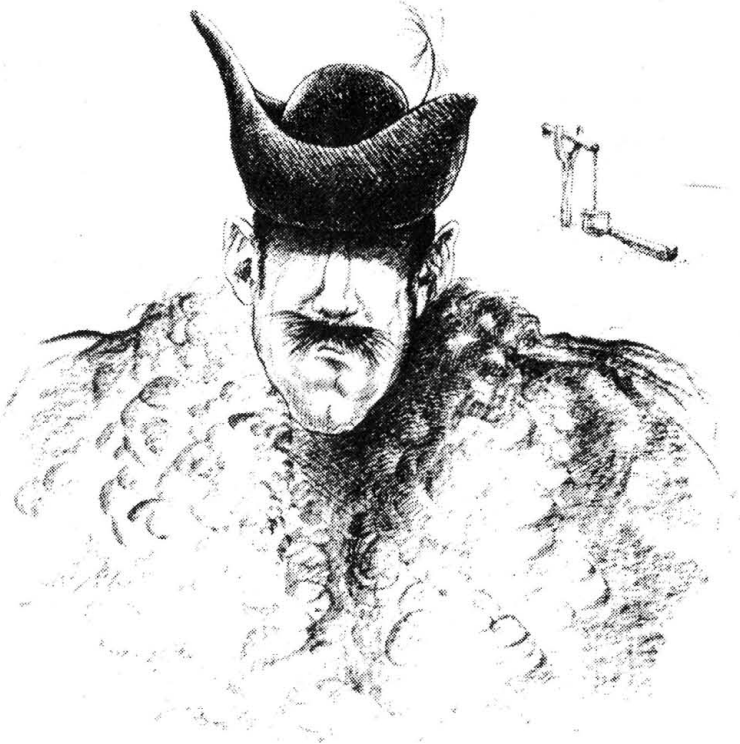

Egy hasonmás-sorozatról: A magyar pedagógiai gondolkodás klasszikusai

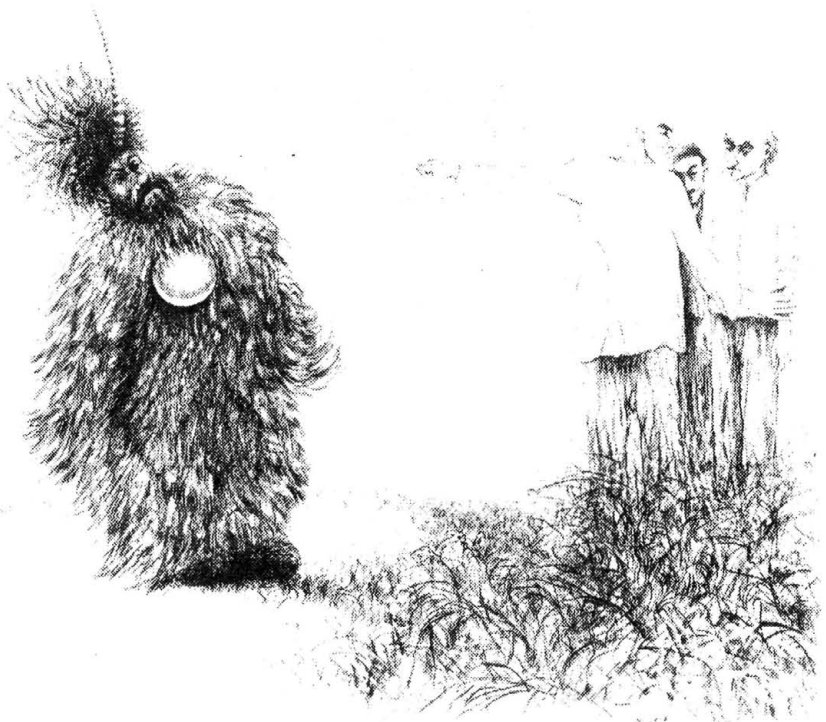
Az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum – írásban is rögzített kötelezettségeinek, feladatvállalásainak megfelelően, tehát korántsem meglepő módon – gazdag kiadói tevékenységet is folytat. Nem mondhatni, hogy kiadványai, a szakkörökön túl, különösebb visszhangot váltottak volna ki. Még csak azt sem, hogy lényegében, strukturálisan is eltérne e kiadói tevékenység más nagyobb könyvtárak kiadványozási gyakorlatától: bibliográfiák, a könyvtár működésével szorosan összefüggő munkák, olyanféle szakművek, amelyek a könyvtári élet melléktermékeiként (és így a szakma periferiális dokumentumaiként) foghatók fel stb. Talán nem véletlen, hogy az egyébként meglehetősen alacsony árú kiadványok egy tekintélyes részét a könyvtárban leszállított áron is meg lehet vásárolni, hogy különböző (no persze, nem éppen nagyszámú) boltban szintén az eredetinel olcsóbban juthat hozzá az e boltok „reszlijében” kutakodó. Mindezt nem rosszállóan mondjuk, távol áll tőlünk minden irónia is. Úgy tűnik – könyvtárak sokaságának példái bizonyíthatják – ez a természetes, normális állapot. Hogy miért az, hogy jó-e, hogy az, hogy lehetne-e, egyáltalán kellene-e változtatni ezen a helyzeten, szinte sorsszerű állapoton, alapos megtárgyalás tárgya kellene legyen. (Reméljük, lesz is.) Ezúttal azonban nem ezzel kívánnánk foglalkozni. Éppen ellenkezőleg. Egy kivételt, egy igen jelentős kivételt mutatnánk be. Nem a tanulság okából-céljából. Nem azért, hogy rámutathassunk: lám, így is lehet. Hisz nem lehet így (is). Éppen azért van szó kivételről. E kivétel nem példa, nem modell, nem minta mások számára. Egyszerűen olyan kivétel, aminek önértéke van. Méghozzá hatalmas.

A magyar pedagógiai gondolkodás klasszikusai című sorozatról van szó. A sorozatot 1994-ben indította útjára az OPKM, a hasonmás kötetek (gondos, igen alapos tudománytörténeti és filológiai utószavakkal) szerény, de ízléses külsővel, azonos formátumban láttak és látnak még egy ideig napvilágot, címlapjukon a kisded emblémával: 1000 éves a magyar iskola. Vélhetnénk, afféle jubileumi kiadványsorozatról van szó, és persze igazunk is lenne. Csakhogy e jubileumi sorozat miben sem hasonlít a – fölöttébb elterjedt – műfaj más darabjaihoz. Ha analógiát keresnénk e sorozathoz, legfeljebb olyan – nagyobbrészt rég abbamaradt – nagytekintélyű sorozatokra utalhatnánk, mint az Akadémiai Kiadó *Filozófiai Írók Tára*, a Gondolat *Gondolkodók*, a Századvég – Osiris társadalomtudományi klasszikus-sorozatai. Akár kitehetnénk a stb-t is, de nem nagyon lenne illendő. Nemigen beszélhetnénk sok hasonló kiadói vállalkozásról. Az OPKM sorozata ugyanis valóban klasszikusokat nyújt köteteiben, ráadásul nagyobbrészt elfelejtett, megrágalmazott, a tudománytörténetből kiiktatott klasszikusokat. Lehet, a sorozat szerkesztőjének, gondozóinak, kiadójának célkitűzései szerényebbek voltak, mint ami végülis megvalósult. Lehet, úgy gondolta, gondolták,

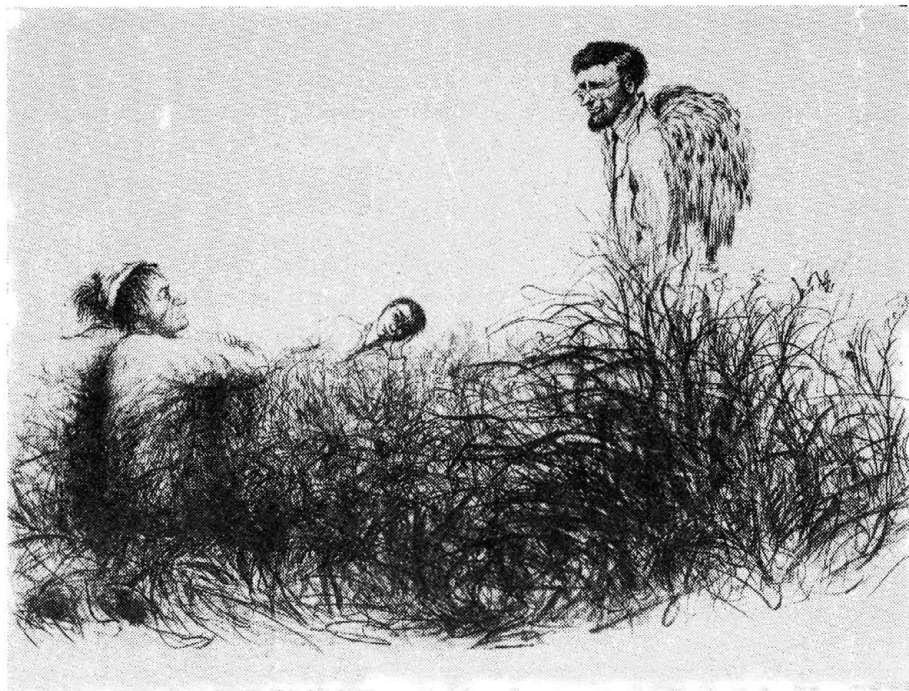

hogy a sok-sok szocialista, dialektikus materialista, marxista-leninista didaktika, nevelélmélet, pedagógiai szakkönyv, monográfia, kézikönyv hirtelen-váratlan hitelvesztése után, az új nagy összefoglalások megszületéséig célszerű és hasznos az egyszer már bevált régiekhez, a szakmai folytonosság, a szakmai tradíció megszakítása előttiékhöz, a két világháború között megjelent (esetleg még korábbi) nagyokhoz fordulni, legalábbis egyelőre. Igazuk is lehetett ebben az elgondolásban. A nevenincs „szintézisek” helyett, azok immár üdvös hiányában jó, ha a szakember is, a pedagógus is, a szakma iránt valamiképp érdeklődő is valami megbízhatót, valószínűleg túlhaladottat, ám hic et nunc mégiscsak használhatót kap a kezébe.

Ha csak ennyiről lenne szó, persze akkor is üdvözölni kellene a sorozatot. Dehát nem erről, nem ennyiről van szó. Mondjuk már ki, bármennyire félünk is a nagy szavaktól, hogy hát akkor miről. Úgy véljük, két dologról. Egyrészt a pedagógiai tudomány tragikus következményekkel járt belső folyamatosságának új-rateremtéséről. Arról, hogy – e sorozat jóvoltából – megint csak van „nagy tradíció”, amihez kapcsolódni lehet, ami alapja, bázisa, kiindulópontja minden kutatásnak, reflexiónak, alkotó munkának. Valahogy abban az értelemben, ahogy – megint csak egy folytonosság újjáteremtését jelentve – a sok-sok álfilozófus után megint kézbevehetőek lettek, lehettek az európai gondolkodás nagymesterei. Ahogy, ezzel teljesen analóg módon, ismét olvashatókká váltak a magyar irodalom történeti és szerves rendjéből kiiktatott költők, írók (több hullámban is). Másrészt, és ez talán még nagyobb jelentőségű dolog, a sorozat valóban klasszikusokat kínál. Nem a szó általánosan használt tudománytörténeti értel-

mében. Nem úgy, hogy az adott szerzők és művek saját koruk lehető optimumát nyújtva olyasmit adtak, olyasmit képviseltek, aminek megvan a történelmi jelentősége, ami beépült a további kutatásokba. Hanem úgy, abban az értelemben, ahogy mondjuk, Habermas beszél a szociológia klasszikusairól (Weberről, Mead-ról, Parkinsonról, másokról), azokról, akiknek ma is közvetlen mondandója van számunkra, akik – láthatatlanul is – résztvesznek vitáinkban, akik leadják voksukat, és szavukat nem lehet hallatlanra venni. Nos ilyenek, pedagógiai vonatkozásban, a sorozat szerzői. Persze nem azonos mértékben, nem egészen azonos módon. Az ez ideig megjelent hat kötet szerzőinek többsége azonban kétségkívül klasszikus, a szó legmagasabb értelmében. Weszely Ödön, Fináczy Ernő (két könyvvel is szerepel, Didaktikájával és Elméleti pedagógiájával), valamint Prohászka Lajos európai szintű és rangú nagyságok. Imre Sándor formátuma ugyan kétségtelen, de műve, a Neveléstan, inkább gyakorlati jellegű, közvetítő indíttatású. Közvetít egyrészt a konzervatív (és elméletileg kétségkívül igényesebb, filozófiailag hasonlíthatatlanul mélyebb és eredetibb) nagyok, valamint a pszichológiailag érzékenyebb, szociológiailag fogékonyabb, a dernier cri vonzását szívesen követő ún. új, vagy reformpedagógia között is, a teoretikus és a gyakorlati pedagógiatudományi koncepciók között is. Kitűnő bevezető a klasszikusokhoz, ám maga mégsem (igazán) az. Egészen sajátos helyzete van Tettamanti Béla könyvének. A derék és derekas szerző nem saját eredményeit nyújtja, hanem egy igazi klasszikus „rendszerét” foglalja össze, ismerteti. Schneller István, akinek terjedelmes életművéből valóban lehetetlen lett volna egy vagy két – formátumát méltón reprezentáló művet kiadni – az igazi nagyokhoz tartozik, és, ha

más mód nem akadt (márpedig nem akadhatott), akkor a leghelyesebb valóban az volt, hogy egy hú tanítvány ugyan nem konzseniális, mégis hiteles összefoglalása álljon az eredeti művek helyett. (Régen ez a típusú klasszikus-kiadás nagy becsben állott: Spencert, de akár Platónt is sokan ismerték meg ilyen Tettaman-ti-féle „tükrökből”, e munkák közül néhány ma is nagy becsületnek örvend. Pl. Nestléé vagy Ross-é azóta sem felülmúlt teljesítmény.)

A sorozat legigazibb hozadéka azonban Weszely, Fináczy és Prohászka műveinek kiadása (és ilyennek ígérkezik a további kötetek közül Várkonyi D. Hildebrandé vagy Kiss Árpádé is.) Miért? Mindenekelőtt azért, mert e nagyok nem a pedagógiai szakirodalom korábbi nagy műveiből merítettek, nem azokat „fejlesztették”, gondolták tovább. Tudományuk sajátos jellegéhez illően kívülről vettek indíttatást. Elsősorban és mindenekelőtt a filozófiától. Ősi közhely, hogy a filozófia, kivált a szellemfilozófia, az értékfilozófia, a kultúrfilozófia pedagógiailag erősen „fertőzőkeny”. Nemcsak abban az értelemben igaz ez, hogy nagy filozófusok gyanúsán sűrűn álltak elő maguk is pedagógiai művekkel, és éppen nem csak, mint életművük melléktermékeivel (a legnagyobb példa persze Herbart, de Dilthey is hatalmas pedagógiát hagyott hátra, Spranger is, Litt is, a magyarok közül Schütz Antal, Kornis és mások is), hanem abban az értelemben, hogy a nagy filozófiából valamiképp „következik”, valamiképp kialakul egy pedagógiai rendszer is. Persze nem magától, újabban pedig aligha a filozófusok saját munkája révén. A pedagógia tudományának nagyjai kell hogy „áttegyék” a nagy filozófia tanításait a pedagógia nyelvére, ők kell, hogy lefordítsák mintegy a filozófiát pedagógiára. Éppen nem másodlagos, csekély kreativitást igénylő

munka ez. Interpretáció is persze, de jóval több is annál. Eredeti alkotás, nem kevésbé az, mint bármely tudományban lehetséges az ilyesmi. Ahogy Wetzely Ödön ismeri és érti Kantot (mert elsősorban rá épül Bevezetés a neveléstudományba című nagy műve), annak legfeljebb a neokantiánus iskola legnagyobbjainál kereshetünk analógiát. Ráadásul ez a Kant-értés számos vonatkozásban jobb és mélyebb, mint a marburgiaké valaha is volt, (tán Natorp munkáit kivéve), és időben is együtemű a badeniek második hullámáéval. Fináczy Herbarthoz nyúl vissza, megtisztítva annak munkáit a herbartiánusok légióinak rátelepült, az eredetit szinte teljesen elfedő hozadékától, ante datum dekonstrukciót hajtva végre, a szó igazi, Derrida-i értelmében. Prohászka pedig korántsem csak Spranger (és halványabban a régi Litt) tanítványa, hanem tán sokkal inkább azé, akihez Spranger is, Litt is – Dilthey-en keresztül – viszonyult. Hegelé. Még hozzá nem a reflexiók fogalmak szellemdialektikáját kialakító Hegelé, hanem azé, akit csak a nyolcvanas években fedezett fel újra a nagy kanadai, Taylor.

Akárhová nyúl e nagyok munkáiban az érdeklődő, újat, sok mait anticipáló, megiepően eredeti gondolatot lel bennük. És persze sok korhoz kötött kacatot is (még a legkorszerűbb Prohászkanál is). Szövegeiket azonban, mint a klasszikus szövegeket általában, nem lehet megtráálni. Organikus egészek azok, és csak egészből érthetők meg, csak egészből kapható meg az, ami ma is érvényes, ma is elmozdító, ma is reflexióra csábító.

És e vonásuk az, ami miatt nemcsak őket megérteni fontos, de példájukat mintegy követni is. A ma pedagógiája nyilván csak akkor válhat egyenrangúvá a régiekkel, ha úgy nyúl majd Heideggerhez, Gadamerhez, Derridához, a mai nagyokhoz (pl. a nyelvfilozófia Austin, Searle, Heintel-féle óriásaihoz), ahogy e régiek Kanthoz, Hegelhez, Herbarthoz. Mindennek persze vannak, hogyne lennének, könyvtári, elsősorban állományalakítási konzekvenciái is. Mert lehet ugyan, hogy egy másik könyvtár a saját szakterületén lelhetne ugyanolyan nagyságrendű klasszikusokat, mint az OPKM a magáén, ám ki javallhat ma könyvtárnak igényes klasszikus-kiadási programot. Azt azonban megteheti minden könyvtár, hogy állományalakításában nem a tucatárura (ezúttal a tudományos tucatárura gondolunk) koncentrál, hanem épp ellenkezőleg. A mindig érvényes klasszikusokra (a különböző diszciplínák Wetzelyeire, Fináczyaira, Prohászkaíra), illetőleg azokra a maiakra, akiknek értése, kreatív elsajátítása az új klasszikusok születésének sine qua non-ja. Ehhez persze a könyvtárosnak, az állományalakítónak legalább annyira illik ismernie az épp aktuális trendeket (pl. a kései Litt oly sokfelé sugárzó újrafelfedezését, a hasonló jelenségek tucatjait), mint annak a múlt század derekán élt kecskeméti kaszinói könyvtárosnak, aki szinte kizárólag a legnagyobb akkor élő angol, francia és német nagyok munkáit gyűjtötte össze könyvtárában (ma is megtekinthető a hagyaték – bámulkodás céljából akár – a Kecskeméti Megyei Könyvtárban). Az OPKM nagyszerű sorozata tán ilyesmihez is kedvet csinálhat.

Vajda Kornél